

19935

Cholnoky Jenő ázsiai utazásáról.

1

4294.

Cholnoky Jenő ázsiai utazásáról.

Sanghai, 1898. február 20-án.

Utolsó jelentésemet *Peking*ből volt szerencsém beküldeni, a melyben a Mandsu-földön tett utazásaim rövid összefoglalását vázoltam.

Pekingben a Mandsu-földről gyűjtött fényképeimet idéztem elő, s aztán bevártam azt a póstát, mely leveleimet Sanghaiból meghozta. Sajnos, ezek a levelek anyagi támogatást nem hoztak, sőt még csak kilátásba sem helyeztek, s így az eddigi szerzeményeim romjaiból csakis kisebb szabású utazásra volt kilátásom. Mindannak daczára, elvül tűzve, hogy „bátraké a szerencse“, belekaptam oly útba, melyről biztosan tudtam, hogy meglevő néhány száz forintommal kivihetetlen. Hogy miképpen fog megoldódni a kérdés, azt egyelőre a jövő titkának tekintve, vendéglői számlám gyors növekedésének véget vetve, megindultam karácsony napján dél felé, régi vágyam felé, a Hoang-ho megtekintésére.

Útam a San-szi-i feltárság keleti lábánál ugyanazon az úton vezetett, melyen Richthofen már járt. Mindazáltal erről az útról is szereztem néhány újdonságot, s a mi fő, első eszméim születtek a khinai nagy-alföld talajszerkezetére nézve. Közelről sem olyan egyszerű az, mint a hogy különösen Kingsmill és mások leírása után képzeltem.

Csönn-ting-fu-tól délre kellemes meglepetés ért. Az unalmas lösz, futóhomok és kavicssivatag területekről az út rengeteg kiterjedésű sziklapiateaukra vezetett fel. Po-hsziang-hszien-nél értem az elsőt, s csak Vei-huai-fu-nál hagytam el őket végképpen. Egy fiatal harmadkorinak látszó homokkő és konglomerát rétegei építik fel ezeket a nem nagy magasságú, bámulatosan egyenletes plateaukat; hozzájuk csatlakoznak oly részletek, melyek egészen új lerakodásnak eredményei: óriási görgetett kavicstelepek, narancs-zínű homokos agyag stb. A plateaurétegek rendszeren vízszintesen,

vagy igen nyugodtan fekszenek, de néha fel vannak gyűrve, s rajtuk a tengeri abrázio nyoma kétségtelen. A nagy úttól keletre itt-ott szigethegyek tűnnek fel, melyeket térképen még nem láttam eddig följegyezve, s a plateauk rengeteg kiterjedését ebben az irányban is kétségtelenül constatálni lehetett.

Vei-huai-fu-nál a Vei-ho a plateauk közé vágta be magát, s a város a plateauvidék legdélibb párkányán fekszik. Itt kövületekben bővelkedő rétegre akadtam, s gyűjteményemből majd paleontológusaink megmondják a képződmények korát.

Egész eddig a világnak talán legszebb országát járta végig útam. A pompás termőföld nagy pontossággal és renddel van művelve, a sűrű lombok alatt rejtőzködő falvak apró szigetekként sűrűn hintik be a végtelen lapályt, s mindenütt csak a munka, a szorgalom és a jóllét mosolyog az útas elé. A falvak tisztasága és rendessége az, a mi a legjobban meglep. A délvidékek szennyes, undok, sokszor fertelmes házcsoportjai után egész fogalma megváltozik az embernek a khinaiakról. Ezeket a falvakat mintha skatulyából vették volna elő. A mi falvaink nem állják ki tisztaság és rend tekintetében a versenyt ezekkel a mosolygó, sűrű lomb-sátor alatt rejtőzködő kis tanyákkal. Ennek persze több oka van. Először is a marhatenyésztés, mely a mi falvainkban a legtöbb szennynek okozója, itt majdnem teljesen hiányzik. E miatt a trágya nagyon értékes, s az útról a legnagyobb gondal takarítják azt be. A második fő ok az éghajlat szertelenül száraz volta. Egy szem hó sem feküdt januárius elején a mezőkön, hanem az áldott lősz pora lepte el podgyászomat, mikor a hőmérő 10—15 C. fokkal járt a zérus alatt.

Még a trágyaszedő is folttalan, ép és tiszta ruhában jár, s rongyos koldust vagy elzüllött csavargót csak nagy városok körül lehet látni. A házak épek, gondosan ki vannak tapasztva sárral, vagy téglával vannak burkolva, tetejük ugyanilyen s udvarukat hatalmas kerítés veszi körül. A falvakban az út mellett sűrű fasorok állnak, míg a mezők kopárak, s így a falvak virányos szigetek gyanánt sötétlenek a végtelen rónaságon.

Hogy mily sűrűn vannak a falvak, arra nézve hozzávetőleges számítást tettem, nem ugyan itt, hanem a Hoang-ho-tól délre Hszü-csou vidékén, de a két vidék jellege tökéletesen egyforma, Hszü-csou vidékén 105 km² területen 32 falucskát olvastam meg, ezek közül 7 földfallal van kerítve. Ha a falvak lakószámát közepesen 300-ra veszem, úgy 105 km² területen 9600 ember lakik,

vagyis, egy négyszögkilometerre talán 100 ember is jut. Ez azonban csak oly területen van, ahol nincsen nagyobb város. Ha a nagyobb városokat is figyelembe vennők s nagyobb területre számítanak így ki a relativ lakósszámot, kétségtelenül sokkal nagyobb sűrűséget kapnánk. Megjegyzem azonban, hogy azok a nagyobb fu és csou városok közletről sem olyan népeseek, mint azt képzeltem leírások után. Bármily meglepő legyen is állításom, nem hiszem, hogy ezek a nagy városok sokkal nagyobbak legyenek, mint a mi alföldi nagy városaink. Csönn-ting-fu-ról nem tudom elképzelni, hogy az nagyobb legyen Kecskemétnél, bármint erőltetem is elfogulttá tett fantáziámat. Hanem az apróbb hszien városok sűrűn következnek egymás után s ezeknek nagysága a mi rendezett tanácsú városaink nagyságával hasonlítható össze. Ha a mi nagy magyar Alföldünket oly sűrűn behintenők falvakkal, mint ahogy a khinai alföld van behintve, aztán a mostani nagy parasztvárosokat ugyanolyan, vagy nagyobb, de semmi esetre sem kétszer akkora lakósszám mellett az ipar és kereskedelem középpontjaivá tennők, a khinai alföld lakosságának eloszlásáról azt hiszem, hű képet nyernénk. Milliós városokról szó sincs, Kai-föng-fu maga, melyet a legnagyobb khinai városok egyikének tartanak, nem közelíti meg lakosságának sűrűségével Budapestet.

Vei-huai-fu-nál elhagytam ezt a szorgalommal teremtett eldorádót s beléptem a folyamok legszörnyübbikének szomorú birodalmába. Óriási homok-pusztával kezdődik ez a rémuralom, Vei-huai-fu-tól (helyi kiejtés szerint Ūi-hui-fu) délre mintegy 15 km-re. Hatalmas homokbuczkák közé temetett nyomorult viskók váltják fel a paradicsomi tájképeket s meddig a szem ellát, a futóhomok fehérlik a télen is délibábos horizonon. Itt-ott egy-egy pagoda áll, melyet az árvíz és homok-hozó sárkány ellen építettek, alja ki van kezdve, az árvizek-e vagy a futóhomok támadta-e meg, vagy a sárkánykárómló nép hordta-e el a sárkányhójának megtámogatására? Itt-ott megkötötték a homokot, a buczkák közt megpróbálta a kitartó khinai az ekét használni; de a kultúra nagy része ismét félbe van hagyva, valami árvíz megkeményítette a homok tetejét s csak ahol a szél mégis kikezdte ezt a burkot, ott támadnak apró kis födrek a nyughatatlan talajon.

Délebbre, amint közeledünk a folyamhoz, az árvizek nyoma mind feltűnőbb. Nem a folyam jár ide ki, mert ha az kijönne, úgy elsöpörné a vidék összes kulturáját, hanem a belvíz lepi el a vidéket, meg az a víz, ami a gátokon kicsurog.

Nem bocsátkozhatom most ennek a komplikált vízrajznak a taglalásába, csak azt az igen fontos ténytet jegyzem meg, hogy a Hoang-ho gátjain kívül fekvő területéről egyetlen csepp víz sem jut a Hoang-ho-ba, hanem az *mind lefut arról az óriási törmelék-kúpról, mely a khinai nagy alföld középső részét elfoglalja s a Hoang-ho iszonyatos birodalmát képezi.*

Ez a rengeteg törmelékkúp valószínűleg tengeri homokon nyugszik, mely nem a folyó régi deltája. A folyam szünetésekor úgy látszik, már száraz volt a vidék, melyet ez a kúp ellep s a delta csakis San-tung-tól délre és éjszakra, könnyen felismerhető területet foglal el. A Huai-ngan-fu (Vai-an-fu) vidéki nagy tavak hármas határt jeleznek, és származásukra nézve az analógiát a Huai-hegység éjszaki lábánál, Hszi-ping-hsién-nél találtam meg. Ezek a tavak a Jang-cze-kiang és a Hoang-ho deltája s a Hoang-ho törmelékkúpjá közt fekszenek. San-tung nyugoti oldalán, a nagy-csatorna mentén sorakozó belvizek szintén a törmelékkúp lábánál születtek.

A törmelék kúpról nagy sebességgel lefutó hatalmas folyam, melynek kis vize is nagyobb a Duna középvizénél, Kai-föng-fu vidékén vad hegyi patak jellegével bír. Kis vize is örvénylő sebességgel rohan laza medrében s ez volt az oka, hogy daczára a kedvező erős éjszakai viharoknak, reggel 9 órától délután 2 óráig tartott, míg ezer veszedelem közt átvergődtünk a komppal.

Hegyi patak jellegét különösen gyorsan növekedő, rövid ideig tartó és hirtelen lepadó árvizei bizonyítják. A múlt évben július hónapban 3—4 napra feljött a gát színéig, majd aztán decemberben csapott ki megint az ártérre, de csak egy-két napra, többször fel és le úgorva. — Személyes tapasztalataim alapján teljes biztonsággal következtethetek arra, hogy ez a folyó a nagyságához képest nagyon új s még igen fejletlen vízrendszerrel kell küzdenie.

Törmelékkúpjának egyenletes fejlődését megakadályozza a szemben fekvő San-tung-i magasföld. A kúpnak hol a déli, hol az éjszaki szárnyát fejleszti túl a Hoang-ho s ez az egyszerű, de hatásaiban rémítő oka a folyam gyakori helyváltoztatásának. Azt az érdekes ténytet emlitem még fel, hogy a folyamparti lakók absolute semmit sem tudnak erről (1853—55-ben csapott át utoljára a Hoang-hó a San-tung-i félsziget déli oldaláról, annak éjszaki partjára). A falvakban hiába kerestem odavaló öreg embert, aki öregnek látszott, az messziről vándorolt ide. Oly iszonyú lehetett 1853—55-ben a folyam pusztítása, hogy hirmondót sem hagyott az ölcöklésről?

Nem hittem, hogy ez lehetséges, csak véletlennek tulajdonítottam, hogy az emberek közt nem találok idevaló öreget. Nem hittem annak az általános fejszöválásnak, mely a folyam helyváltoztatása iránt feladott kérdéseimet makacsul követte, nem hittem mindaddig, míg a gátat megmászva, egy pillantást nem vettem a folyó árterére.

Itt vagy hát rém! Milliók gyilkosa! Csak messze a horizonton csillan fel mocskos vize, de rettenetes műve a hirhedt szörnyetegre vall!

A 14 méter magas árvíz-gátat megmászva, meglepetve kiáltottam fel. A gát az ártér felől csak $2\frac{1}{2}$ méter magas, a folyam több, mint 11 méterrel töltötte itt fel, mintegy 7-8 km. széles árterét! A déli oldalon a folyó egész közel jár a gátakhoz s itt kétségkívül constatáltam, hogy a folyam akkori kis vize 3-4 méterrel van a külső, mentesített terület felett!*)

Önkénytelenül Paleocapa és Vásárhelyi elkeseredett küzdelme jutott eszembe. Paleocapa a széles gátrendszert sürgette a Tiszánál, nagy hazánkfia pedig ennek iszonyú következményeitől tartott. Itt nem lehet arra hivatkozni amit a Po-nál a mederfeltöltődés okául hangoztatnak, hogy a delta előrenyomulása emeli az egész általános medret, mert hisz a Hoang-ho aránylag csekély deltája ugyan messze van innen s a folyónak igen nagy az esése, nagyobb mint kellene. Egyedül a széles begátolás szülte ezt a monstruózus állapotot; az ember avatatlan kézzel nyult bele a folyam élettörténetébe s annak fejlődését kinövössé torzította.

A déli gátak alatt az ártéren buczkákat vert föl a szél a futóhomokból s helyenkint előállt az a minden szabályozás szatirája, hogy az ártér magasabb, mint a gátkorona.

Sajnos, az erős éjszaki viharban, a szállingózó hó, ködös levegő miatt fényképeim csak gyengén sikerültek, de meg nem is fényképre alkalmas tárgy ez, mert a méretek olyan nagyok, hogy áttekintést szerezni az állapotokról egyszerre igen bajos.

A gátakon kívül fekvő téren rohamos, ugrásszerű feltöltődésének biztos tanujeleit találtam. Eltemetett templomok és régi síremlékek tanui annak, hogy még folytonosan erős növekedésben van a hatalmas törmelék-kúp. Egy-egy jó feltárás a rétegzés időnkénti növekedésének nagyságát is biztosan elárulja.

* Ney Eliásnak egy metszete van publikálva a Hoang-ho-ról, melyen az ártér a folyó közép vízmedre felé lejt. Az általam meglátogatott részleten a feltöltődéstelesjessen vízszintes amint ez az eddigi elméletnek jobban meg is felel.

Kai-föng-fu körgáttal van védelmezve s ez az oka, hogy a város mély gödörben fekszik. A mandarin nem győzött panaszkodni, hogy a legkisebb futó zápor megtölti a várost vízzel, míg kint a mezőkön a szárazság miatt a homok barkhánokba verődik. A mandarin állítása szerint a régi fal tetejébe újat kellett építeni, mert kívülről egy gyermek is bemászhatott a falon. Amíg a törmelék-kúpon jártunk, minden városnál ugyanezt a szomorú tüneményt észleltem.

Nem amolyan delta fölé sankolódozt iszapkúp ez, mint pl. az, a mely a Nilus deltáján temeti el az ősemlékeket, hanem valóságos szárazföldi törmelék-kúp, amilyent minden hegyi patak épít, mikor nagy esésből kis esésbe megy át.

Kai-föng-fu-tól délre ismét futóhomok jelzi a rémuralmat s csak Hszü-csou helység közelében jutottam ismét löszplateaura, a fennebbiekhez teljesen hasonló, ideális szép kulturországba. Hszü-csou-nál elhagytam a nagy országutat, mely Nan-jang-fu felé a Han-folyóhoz visz s teljesen délnek tartó mellékutat követve, a Huai-hegység tanulmányozására indultam.

Végtelen öröömre szolgál, hogy a Huai-hegység meglátogatásának végeredményeképen azt jelenthetem ki, hogy az a Keleti-Kuen-lun egyenes folytatása s ezzel beigazoltam nagy mesterműnek, Lóczy úrnak azt a hypothesisét, melyet ő kis vázlatos térképen, a Széchenyi munka mellékletén tüntetett fel. Richt-hofen nagy térképe Éjszak-Khináról ennek a hegységnek a rajzát teljesen hibásan adja. Hszi-ping-hszién és Sui-ping-hszién közt nincs hegy az úton és az úttól keletre. Tyió-san-hszién pedig hatalmas Kuen-lun rendszerű láncz éjszaki oldalán fekszik. Ez a láncz, mely keletre az úton túl elvész a szemhatáron, azoknak a quarczit-tömegeknek a folytatása, amelyeket Lóczy Kin-cze-kvantól éjszakra fedezett fel.

A hegység főgerincze Hszin-jang-csoutól délre ÉNy.—DK. irányban húzódik el. Hatalmas gránit, gneissgranit stb. tömegek alkotják ezt a főgerinczet, melyről sok jól sikerült fényképet vettem föl. A gerincz legmagasabb csúcsa az 1500 métert nem éri el, de elég magas és elég hirtelen emelkedik ki ahhoz, hogy magas hegység tájképeit nyújtsa.

Tanulmányaim egyik legfontosabb része a Huai-hegység éjszaki és déli lejtőjének felépítése. Úgy éjszokról, mint délről óriási atraziós plateaok szegélyezik a hegylánczot, melyek a rizskulturának fő színhelyei. A plateaukhoz éjszakon kék agyag, délen a la-

terit csatlakozik ugyanabban a niveauban. Az abrázióban részt vettek azok a valószínűleg mezozói vörös homokkő és conglomerit rétegek is, melyekről már Lóczy is megemlékezik a Han-kiang mentén.

Te-an-fu-nál elmaradtak az utolsó dombok, elmaradtak a messze kéklő hegylánczok s a Han-kiang alföldjére értünk. Itt kis kínai hajóra szálltam s a Fu-ho sebes vizén néhány nap alatt a Han-kiangba s annak torkolatánál Han-kou-ba értem.

Han-kou-ból gőzhajóval jöttem le Sanghaiba. Az idő gyönyörű volt s a Jang-cze partjainak búbajos tájképei közt fájó szívvel vettem búcsút ettől a királyi folyamtól, talán örökre.

Ez az utazásom egész a Hoang-ho-ig a legkellemesebb emlékeim közé tartozik. A vendéglők fűtetlen, pinczeszerű oduin kívül semmi sem hagyott hátra kellemetlen reminiscenciákat. Máskép volt azonban a Hoang-ho vidékétől kezdve! A nép értesülvén a santungi és port-arthuri dolgokról, elkeseredett ellensége lett az európaiknak. Kai-föng-fu-ban csakis a katonák mentettek meg a nép dühe elől s innen erős katonafedezet alatt, egy kirendelt hszién-mandarin kíséretében utaztam egész Te-an-fu-ig, a hol hajóra szálltam. A községekben folyton ismétlődő skandalumok, a falusi nép kellemetlenkedése, embereim folytonos aggodalma stb. nagyon megnehezítették a háborítatlan tanulmányt. Csak a Huai hegyi lakók közt volt egy kis pihenés, de Te-an-fu-nál megint bajba keveredtem s gyorsan kellett menekülnöm.

A népnek ez az ellenséges indulata volt azonban jó szerencsém is. Kai-föng-fu-ban már nem volt pénzem s telegrafálni akartam Sanghai-ba a konzulnak, hogy bárhonnán, de valahonnán kerítsen pénzt a megmentéseme. A felelet iránt, mint később beláttam, alapos aggodalmaim lehettek, s e miatt csak jó szerencsémnek tartom, hogy a mandarin látva a vendéglőkapu szűnni nem akaró ostromát, hirtelen ellátott kellő pénzzel és hatalmas fedezet alatt útnak indított.

Persze itt Sanghaiban szigorú intelmeket és atyai dorgatoriumokat kaptam a mi jó konzulunktól ezért, hisz ez oly eset, amit semmiféle hivatalos formában nem lehet ad acta tenni, hiába ezek a magyarok mindig ilyen galibát csinálnak, pedig rendnek muszáj lenni! A konzul most atyai aggodalommal nézi, hogy mikor jön meg az új segedelem, a melylyel haza utazhatom és én bízom az én jóltevőimben, mert hát

„Bátraké a szerencse!”

Cholnoky Jenő.

